

ONLINE JE OFFLINE. LINIJA SE IZBRISALA, NAŠE NAVIKE JOŠ NIJESU

Osvrt na digitalnu stvarnost u kojoj živimo, zasnovan na četiri radionice digitalne bezbjednosti održane sa učenicima u Crnoj Gori. Radionice je organizovala Agencija za audiovizuelne medijske usluge (AMU).

Piše: Adrijana Husić, edukatorica i sertifikovana stručnjakinja za marketing i komunikacije

Uđite u učionicu i pitajte grupu tinejdžera i tinejdžerki šta je phishing i pripremite se - ne na prazne poglede, nego na grupu mladih ljudi koji znaju odgovore i koji će podijeliti iskustva koja su imali otvorenije nego što ste očekivali.

Upravo to se desilo i nama na radionicama u četiri škole u Ulcinju, Baru, Zeti i Danilovgradu. I koliko smo se mi trudili da njima promijenimo perspektivu i donesemo neka nova znanja, toliko su oni uradili isto i za nas.

Gledano kroz rad sa ova četiri odjeljenja, nivo digitalne pismenosti ovih učenika, i osnovaca i srednjoškolaca, bio je zaista impresivan. Kada smo na ekran postavili slabe lozinke (*marko2009*, *12345678*, *lozinka2026*), smijeh je bio gotovo trenutani - ko to danas ne zna. Mogli su da objasne zašto je svaka od njih predvidiva, šta je čini lakom za probijanje, kako bi izgledala bolja verzija. Kada smo prošli kroz klasične phishing scenarije: „Klikni hitno da potvrdiš nalog“, „Glasaj za mene preko ovog linka“, „Pogledaj ovu tvoju sliku“ - učenici nijesu samo prepoznali da su sumnjivi. Bili su u tim situacijama, ili znaju nekoga ko je bio. Znali su i kako ovaj sistem funkcioniše – ali su baš kao i njihovi prijatelji ili odrasli oko njih ipak ponekad i nasjedali.

Jaz koji zapravo brine

Tokom samih radionica, pitali smo i osluškivali koliko zapravo od onoga što znaju primjenjuju - koristite različite lozinke, uključite dvofaktorsku autentifikaciju, ne klikćite odmah, provjerite podešavanja privatnosti, razmislite prije nego što objavite, pošaljete ili prosljedite. Iskreni odgovori „ponekad“ ili „nešto“ su zapravo realnost koja nije karakteristična samo za tinejdžere.

Svi znamo šta treba da radimo, ali to ne radimo uvijek ili dovoljno često. Kada ste posljednji put vi promijenili sve šifre naloga koje imate?

Za tinejdžere, društveni pritisak dodaje pravi i još veći teret: jaz između online i offline je sve veći, imanje ili nemanje naloga na društvenim mrežama je poruka, a vrijeme provedeno u online prostoru sve više se vidi kao mnogo rizika za offline život. Postavljanje menadžera lozinki sa četrnaest godina izgleda kao suvišan korak - sve dok se nešto ne

desi. Nešto kao hakovani nalog, novac sa kartice koji odlazi gdje ne treba. Na to dodajte screenshotove i meme-e koji nastaju, pa i gifove, i imate dodatnu brigu i glavobolju.

Digitalno nasilje kao svakodnevica

Tema digitalnog nasilja i lažnih profila se prirodno naslanja na bezbjednost i one prve korake koje radimo da bismo bili bezbjedni. Jer ono što mi uradimo da se zaštitimo nekad, ili sve češće, nije dovoljno. Učenici i učenice su dijelili sa nama iskustva i detalje raznih situacija u kojima se gotovo svakoga dana nalaze i iz kojih iznalaze rješenja. I upravo je ovo bio još jedan podsjetnik koliko su neka ponašanja normalizovana - da ih sada jednostavno konstatujemo i prelazimo preko njih ne ulazeći u korijen problema.

Opisivali su lažne profile napravljene da se lažno predstave kao drugovi iz odjeljenja. Fotografije manipulirane u mimove i gifove, koji kruže po platformama i grupnim četovima. U nekoliko slučajeva, uključeni su bili roditelji. Kontaktirana je policija. Reakcije su, kada su došle, bile zakašnjele - a uvijek se u vazduhu osjećalo „to je sada tako". To ne znači da su sa time okey - i to smo mogli i da čujemo i vidimo kroz rad sa njima.

Ali tu ostaje jedna velika praznina: sa „šta se desilo" na „šta može da se uradi" nije nedostajalo ideja, ali jeste odgovornosti i razumijevanja koliko svako od nas jeste dio i problema i rješenja. Kako su i sami rekli: „ne znamo uvijek odakle počinje, samo kruži. Ne možemo puno da uradimo." I tu bi trebalo da svi imamo svoju ulogu i da znamo kako je igrano kako bi probleme rješavali.

Prepoznavanje nije dovoljno. Odgovornost jeste.

Moglo bi se zaključiti da su mladi apatični i nezainteresovani, ali to ne odražava ove situacije. Linija između online i offline se toliko izbrisala da je razumijevanje svijeta koji živimo sve teže. I AI tu ne pomaže mnogo jer se, nažalost, češće koristi upravo za kreiranje ovakvih sadržaja, pa smo i sami zbunjeni šta je pravo a šta nije.

A upravo tu leži naša zajednička odgovornost. Algoritmi nagrađuju pažnju, emociju i reakciju. Vaš feed vam pokazuje ono na šta ćete najvjerovatnije reagovati, a ne ono što je najtačnije. Razumijevanje da je sistem napravljen da izazove reakciju mijenja odnos prema onome što vidite. Ne čini vas imunim. Ali daje vam okvir - i razlog da zastanete prije nego što podijelite. Brzina života koji živimo, bilo da smo tinejdžeri nove generacije ili odrasli koji su odrasli bez interneta a danas žive digitalno, je takva da rijetko stanemo i udahnemo prije nego što lajkujemo, šerujemo ili ostavimo komentar.

Prepoznavanje je prvi korak i čini se da je na zavidnom nivou. Ono što dolazi nakon, i što je mnogo teže izgraditi, jeste odgovornost. Razumijevanje da ono što radimo online, što dijelimo, o čemu ćutimo - sve to nosi težinu i traži određenu reakciju. Učenik koji ne

prosljedi štetan sadržaj, ali ga ni ne prijavi, donosi odluku. Kao i odrasla osoba koja prođe pored nečeg uznemiravajućeg u grupnom četu zajednice. I zato smo dosta govorili koliko je važno i da blokiramo i da prijavimo, ali i da podijelimo sa onima oko nas iskustvo, jer nemamo svi isti nivo informacija ili snagu da uradimo ono što bi trebalo.

Odgovornost nije nešto što se javlja samo od sebe iz poznavanja pravila - jer taj dio je najlakši, kako smo vidjeli iz ovih susreta. Odgovornost treba aktivno učiti, pokazivati i vježbati - bez obzira na generaciju iz koje dolazimo.

Šta se od svih nas traži

Lažni profili, sadržaj koji kruži, digitalno nasilje koje je postalo pozadinska buka - to nijesu problemi koje neko rješava individualno uključivanjem dvofaktorske autentifikacije i razmišljanjem prije objave. Zahtijevaju prisutnost odraslih koja je stvarno informisana i dosljedna. Zajednicu u kojoj učenik koji nešto prijavi biva dočekan sa razumijevanjem, a ne odbačen. Razgovore koji se dešavaju prije nego što nešto krene po zlu, a ne samo poslije.

Učenici u svim četirima radionicama dali su nam jednako ako ne i više nego što smo mi njima donijeli. Stvarna iskustva i pitanja koja su dijelili sa nama dolaze iz iskrene spremnosti da se uključe i iz prepoznavanja da su ovi razgovori potrebni.

Ono što su nam učenici u ove četiri škole pokazali jeste da informisanost i znanje nijesu toliko problem. Ni alati. Ni volja da se razgovara. Ono što još uvijek gradimo, svi zajedno bez obzira na generaciju iz koje dolazimo, jeste kultura u kojoj ono što radimo online nosi istu težinu i istu odgovornost kao i sve ostalo što radimo. Ovaj proces je naš zajednički i počinje svaki put kada odlučimo da ne ignorišemo ono pred nama, čak i kada djeluje kao „samo ekran“.

Ovaj tekst je pisan za sajt medijskapismenost.me u okviru programa Agencije za audiovizuelne medijske usluge. Tekst je moguće preuzimati i dijeliti uz obavezno navođenje izvora.